

**«ГОЛЬФСТРИМ» У ВИКОНАННІ ОРКЕСТРУ
ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ФРАНЦА ТОНА ЯК МУЗИКА
ДОБИ ФОКСТРОТУ**

Висвітлено музичний феномен популярного в Україні 40-50-х рр. XX ст. фокстроту та його соціокультурне значення.

Ключові слова: фокстрот, танцювальний майданчик, духові оркестри, людський натовп.

Освещён музыкальный феномен популярного в Украине 40-50-х гг. XX в. фокстрота и его социокультурное значение.

Ключевые слова: фокстрот, танцевальная площадка, духовые оркестры, людская толпа.

A musical phenomenon of foxtrot, which was well-known in Ukraine of 40-50-th XX cen. age and his social and culture meaning are detected.

Key words: foxtrot, dancing, swing bands, human crowd.

Тривалий час в Україні не досліджували легкої, танцювальної музики, яка з початку XX ст. бурхливо розвивалася як у Західній Європі, так і в США. Зокрема, за межами наукових розвідок опинився фокстрот, офіційно названий буржуазним, похитливим танцем в усіх радянських словниках. Упродовж тривалого часу негативне ставлення до фокстроту впливало на погляди музикознавців, для яких танцювальна музика не була вагомим об'єктом дослідження. Так, у статті Д. Житомирського «Музика для мільйонів» про фокстрот згадано лише один раз [3, с. 93]. Танець, який у 30-50 рр. набув поширення і в Радянському Союзі, комуністична цензура сприймала як явище ідеологічно ворожої культури. Цю помилку сучасна наука пододала.

Виникнення фокстроту було зумовлене загальними тенденціями розвитку танцювальної та розважальної індустрії із численними шоу, вар'єте, реву. Фокстрот як новий парний танок на 4 такти виник на основі уан-степу в 1912 р. в США. Уперше його виконав Гаррі Фокс під час виступу на шоу в Нью-Йорку 1913 р. Кроки танцюристів «рисую» під музику «ragtime» публіка назвала «Fox's Trot». Новий танець сподобався і після Першої світової війни став популярним і в Європі. Люди різного віку цінували фокстрот як гармонійний танець, що поєднує невагомість кроків і легкість рухів. Але таким він став не відразу.

Спочатку фокстрот був не надто стриманим танцем з безліччю стрибків і махів ногами, оскільки його створили для вар'єте. Англіїці використали новий тип масового танцю для модернізації свого чарльстону, надавши йому характерних фокстротних рухів. Унаслідок цієї реформи виникло два варіанти танцю: повільний (slow) і швидкий (quick), до якого ввійшли й основні па слоу-фокса.

Фокстрот надав істотного поштовху не тільки для розвитку бального танцю, але й усій танцювальної музики. Навіть у Радянському

Союзі повністю ігнорувати фокстрот виявилось неможливо. Композитори написали багато музики в жанрах швидкого і повільного фокстроту або залишили танцювальні твори, подібні для цього стилю, для різних типів оркестрів, переважно духових і естрадних. Серед авторів можна назвати Ю. Мілютіна, Й. Дунаєвського, О. Цфасмана, М. Мінха, Д. Лева-Компанійця, З. Бінкіна, А. Петрова, М. Блантера, В. Людвиговського та ін.

Світ фокстроту 30-50-х рр. минулого століття багатий на мелодії, які стали супутником життя людей тієї доби. Неможливо забути «Китайську серенаду», «Інес», «Лотос», «Прогулянку при місячному сяйві», «Тільки бачити і знати», «Дівчину із закритими очима», «Містера Брауна» і особливо «Гольфстрім», без якого не можна уявити культурне життя післявоєнного покоління. Проте ці відомі фокстроти минулих десятиріч навіть не згадують у працях про легку, розважальну музику. Тим більше немає і літератури про всесвітньо відомий музичний шедевр — фокстрот «Гольфстрім».

У науково-дослідних інститутах мистецтвознавства колишнього СРСР фундаментальних розвідок про фокстрот не написано. Відоме дослідження В. Д. Конен «Народження джазу» присвячене головним чином проблемі «Блюз і музика ХХ століття» [4].

Сучасні музикознавці зосередилися переважно на історії оркестрів танцювальної музики США. Цікавим є дослідження Д. Саймона про свінг як особливу манеру виконання мелодії різними групами інструментів у характерному ритмі [5].

Увагу музикознавців привернула й «Антологія світової музики» Д. Дорфмана, в якій 30-40 рр. ХХ ст. розглянуто як період, коли естетичні межі між джазом і танцювальною музикою були доволі нечіткими [2].

На жаль, фокстрот «Гольфстрім» не згадують ні в загальних дослідженнях музикознавців, ні в окремих статтях про танцювальну музику.

Мета статті — виявити зв'язок фокстроту «Гольфстрім» з його добою та соціокультурний феномен музичного твору.

20–30 рр. ХХ ст. — історична доба живого звука, танцювальних оркестрів, джазової музики й дансінгів. Замість румунських і єврейських скрипалів створені музичні колективи духових інструментів. Серед виконавців стали широковідомими музиканти, композитори й аранжувальники, такі як Р. Ентоні — перший трубач в оркестрі Г. Міллера, Л. Браун — саксофоніст, котрий виступав зі своїм оркестром протягом усього життя.

У Німеччині набув визнання кларнетист і саксофоніст Франц Тон, прихильник традиційної розважальної музики, яка склалася в Західній Європі незалежно від американського джазу, але зазнала деяких його впливів. Танцювальна музика Ф. Тона за своєю природою

відбила німецьку сентиментальність, ліричність і мала лише джазові елементи.

Фокстрот «Гольфстрім» уперше пролунав у виконанні саме популярного німецького оркестру під керівництвом Ф. Тона, про якого відомо, що він народився в місті Кьольн 30 червня 1910 р. Після здобуття музичної освіти грав у різних оркестрах, був диригентом. Його основна музична діяльність пов'язана із Гамбургом, де пройшли довгі роки життя музиканта (помер 14 грудня 2009 р., маючи 99 років). Музику до «Гольфстріму» Ф. Тон написав у 1941 р., коли фокстрот уже був улюбленим танцем у всьому світі, особливо в Західній Європі, де він став королем танцювальних майданчиків.

Масове захоплення танцями набуло віддзеркалення і в художній літературі. Публіка танцює у «Фієсті» Е. Хемінгуея, в романі «Великий Гестбі» Ф. С. Фіцджеральда, в «Байдужих» А. Моравія... У Німеччині найбільше полюбили танцювати в ресторанах. В Італії всі великі готелі мали танцювальні зали й власні оркестри.

Фокстрот набув популярності в умовах прискорення темпу життя. Стрімко долали відстань потяги. Уперше з'явилися туристичні автобуси. Виконували рейси пасажирські літаки. Розрізали океанські хвилі лайнери. Люди поспішали на авто в театри, кінозали, клуби, кабаре, танцювальні майданчики. Змінився вигляд і одяг перехожих. Чоловіки поголили бороди, жінки носили короткі сукні й займалися спортом [6, с. 452]. Як говорили французи, музика належала неграм, а кохання — З. Фрейду. Настала доба швидкого фокстроту, темпераментної румби. Саме тоді й полонив західне суспільство «Гольфстрім», який став модним, відбивши ритм свого часу.

Як автор музики Ф. Тон надав можливості всім групам інструментів показати свої тембрально-технічні характеристики. Спочатку йде головна тема кларнета, далі вступають саксофони, згодом продовжується мелодія кларнета. Після невеличкої імпровізації саксофона наступна частина фокстроту належить фортепіано і групі саксофонів. На завершення в модуляційній частині свій тембр демонструють мідні інструменти. Загалом музичний твір лунає протягом двох з половиною хвилин і передає настрої, почуття, душевні переливи, образи, фантазії людей передвоєнного часу. «Гольфстрім» створений для біг-бенда, який був оркестровою формою вираження стилю свінг. Щоправда, справжнього джазу у фокстроті не відчувається, це було, радше, тяжіння до суто танцювальної музики, хоча і з використанням свінгових засобів.

У виконанні оркестру під керівництвом Ф. Тона домінує музичний образ могутньої океанської течії, що охоплює Європу із заходу. Музиканти немовби стежать за ходом Гольфстріму, і можна уявити, як минають береги Португалії, Франції, Бельгії, Голландії, Великої Британії, Норвегії...

Але мелодія фокстроту змінюється і океанська хвиля перетворюється на хвилю людського натовпу, що безупинно рухається кудись, розбиваючись на тисячі дрібних часток. У ритмі вулиці людина відчуває себе краплею в морській стихії, мікрокосмом, в якому відбито цілий світ, живую часткою великого, кипучого життя.

Тому фокстрот «Гольфстрім» можна сприймати і як апофеоз живої людської хвилі, яка долає простір і час. Проходять тисячі людей! І в кожного є своє особливе страждання, свої пристрасті, своє честолюбство... Філософська тема самотності людини серед бурхливої вуличної течії надає меланхолійного суму провідній мелодії фокстроту.

Поруч із людською вуличною хвилею біжить стрімка течія металевих машин довоєнних років: ролс-ройси, б'юїки, паккарди підпорядковуються загальному міському ритмові. Люди й автомобілі поспішають, штовхаються, стикаються, пересуваючись у нікуди. Адже через 100 років серед тих, хто сьогодні простує вулицею, не залишиться жодного...

Усвітній «Гольфстрім» долає замкнену геометрію кола майданчика. Танцює вся Європа! Як на каруселях миготять обличчя чоловіків, жінок, непорушні, як маска, і живі, серйозні, і такі, що посміхаються. Люди-маріонетки прямують таким самим нескінченим потоком, як і вуличний натовп, як автомобілі різних марок. Музика «Гольфстріму» з легким відтінком суму повторюється, долучаючи до танцю все нові й нові пари, серед яких можна угледіти Гітлера з Євою Браун, Сталіна із Галиною Улановою... І всі вони разом із людством неухильною ходою наближаються до Другої Світової війни...

Вражає ритмічний пульс «Гольфстріму», який через танець керує колективною свідомістю. Ритм у фокстроті — антропологічний фактор. Музика створює для людини штучний рай, замикає її в межах конформізму, розчиняє в людській масі. Колективний вплив «Гольфстріму» й полягає в підпорядкуванні індивідуальної психіки людини загальному ритмові. Захоплена ейфорією танцювальної мелодії, публіка підкоряється масовому настрою. Ритм фокстроту створює ілюзію внутрішньої гармонії і дещо компенсує брак духовного життя, нейтралізує афективне напруження особистості щодо її соціальних зв'язків і взаємовідносин, тимчасово знімає протиріччя, які нас пригнічують. На кілька хвилин створюється психічне середовище, яке гармонізує людину з реальністю, а швидкий танець стає засобом утечі від цієї реальності у сферу емоційної насолоди духом під музику, долаючи хаос життя.

Насолодження фокстротом сягає апогею, коли емоції індивіда зливаються в одне ціле з емоціями інших танцюючих пар. Музичний ритм на кілька хвилин вириває нас із повсякденного існування і робить щасливими не як індивідів, а як щось Єдине, що живе, рухається, мріє, радістю якого ми об'єднані. Подолання відчуття

самотності в натовпі, ізольованості від інших людей — ось що дарує нам фокстрот.

«Гольфстрім» слугував німцям психічною компенсацією неповного, емоційно бідного, безбарвного існування, сприймався як утілення нереалізованих можливостей і нездійснених мрій і був по суті музичним наркотиком.

В Україні, навпаки, популярний фокстрот набув усенародного визнання як стимул творчої енергії й емоційної бадьорості, як протидія відчуженню людини від суспільства та її духовному омертвінню.

Ф. Тон виконував свій шедевр у гітлерівській Німеччині, і це стало серйозною перешкодою на його шляху до радянських оркестрів. Адже ця мелодія розважала і вождів рейху, і офіцерів СС, і німецьку буржуазію. Згодом розпочалася війна, яка надовго роз'єднала музичні культури ворогуючих сил.

Виникнення «Гольфстріму» в СРСР зазвичай пов'язують із фільмом «Подвиг розвідника», завдяки якому ця мелодія набула популярності. Німецький фокстрот відбив запит часу, його динаміку й музичні властивості. Киянин Л. Васильєв у своїх спогадах свідчить про великий успіх музики із кінофільму, адже багато людей ходили дивитися «Подвиг розвідника» саме для того, щоб послухати цей фокстрот [1, с. 5–10]. Могутня течія «Гольфстріму» здолала всі перепони, долучивши радянських людей до світової танцювальної культури.

Надалі фокстрот Ф. Тона виконували різноманітні оркестрові колективи з обов'язковим набором духових інструментів. Сьогодні цей музичний твір є в концертній програмі навіть струнно-смичкових інструментів. Відомо, що «Гольфстрім» увійшов до репертуару російського «Вівальді-оркестру» на чолі зі скрипалькою і диригентом Світланою Безродною. Цей колектив виконує фокстрот, задовольняючи ностальгічні почуття публіки, яка сумує за легкою музикою 30-40 рр. минулого століття.

В афіші концертної програми «Вівальді» зазначено, що автором музики «Гольфстріму» є німецький композитор Гельмут Верніке. Вважаємо, що оскільки провідну мелодію фокстроту веде кларнет, це свідчить радше на користь Ф. Тона як його творця. Але незалежно від авторства феномен «Гольфстріму» цілком належить добі фокстроту.

Фокстрот «Гольфстрім» — знаковий твір танцювальної музики тієї історичної доби, коли духові й ударні інструменти витіснили скрипку і фортепіано. Великі свінгові оркестри мали у своєму складі групи саксофонів, труб і тромбонів, демонструючи неосяжні виконавські можливості з точки зору як динаміки, так і тембрових поєднань. Танцювальна музика 30-50 рр. ХХ ст. відповідала запитам і смаку широкої публіки.

Народжений у Німеччині, «Гольфстрім» набув інтернаціонального звучання й увійшов до репертуару радянських оркестрів, лунав

з платівок на радіолах у багатьох оселях, був тиражований магнітофонами і став складовою масової танцювальної культури.

Маємо продовжити дослідження танцювальної музики доби свінгових оркестрів.

Список літератури

1. Васильєв Л. Мой Киев. Театр и кино / Воспоминания. Ч. 9. // *patt*. 25, 2007. — 05. —10.
2. Дорфман Д. Антология мировой музыки / Д. Дорфман [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.hi-ti-com.ua/articles/artdet.aspx?Articlid=71>. — Название с экрана.
3. Житомирский Д. В. Музыка для миллионов (к методологии вопроса) / Д. В. Житомирский // Современное западное искусство. [Сб. стат.]; ред. коллегия : Г. А. Недошивин, Б. И. Зингерман, В. Г. Клюев. — М. : Наука, 1972. — С. 70–102.
4. Конен В. Рождение джаза / В. Конен. — М. : Совет. композитор, 1990. — 320 с.
5. Саймон Дж. Большие оркестры эпохи свинга / Дж. Саймон. — СПб. : Скифия, 2008. — 616 с.
6. Оренбург Илья. Люди, годы, жизнь: воспоминания в 3 т. / Илья Оренбург. — М. : Сов. писатель, 1990. — Т. 1., кн. 1, 2, 3; изд. искр. и доп. — 640 с.

Надійшла до редколегії 07.08.2013 р.